

Posudek habilitační práce

Sudetská župa jako protiletecký kryt říše? (1939–1945)

od Martina Veselého

Letecká válka začala nad říšskou župou Sudety na jaře roku 1944 – v době, kdy v jiných částech říše již řada velkých a středně velkých měst ležela v prachu a sutinách. S důsledky bombové války ovšem byla župa konfrontována již po několik let. Z ohrožených oblastí říše sem totiž bylo přesouváno obyvatelstvo (zpočátku především tisíce dětí) stejně jako podniky. Již brzy se o župě mluvilo jako o „protileteckém krytu říše“. Předložená habilitační práce Martina Veselého čítající téměř 900 stran je neobvykle obsáhlým celkovým vylíčením významu letecké války pro Říšskou župu Sudety během druhé světové války.

Veselý hledá odpověď na otázku, jak se místní orgány připravovaly na letecké útoky, jak byla organizována a budována protiletecká ochrana a jaké problémy s sebou role župy jako „protileteckého krytu“ přinesla. Ve výsledku tak zkoumá fenomén letecké války a všechny s ním spojené aspekty: opatření protiletecké obrany a protiletecké ochrany, přesouvání obyvatel a hospodářských podniků ze „staré říše“ do župy, bombové útoky na cíle v této oblasti stejně jako zkušenosti a postoje lidí spojené s leteckou válkou a protileteckými opatřeními. Autor tak předkládá první studii zabývající se obsírně touto tematickou oblastí pro daný region.

Nejdelší část práce čítající skoro 300 stran tvoří první kapitola „Protiletecká ochrana v Říšské župě Sudety“. Zde jsou na bázi přehledu systému protiletecké ochrany říše popsány a analyzovány všechny aspekty tématu týkající se říšské župy. Předností této kapitoly je skutečnost, že v centru zájmu nestojí pouze běžná opatření na obranu měst, ale že jsou probrány také všechny organizace zabývající se protileteckou ochranou a popsány kroky zaměřené na obranu hospodářských podniků či venkovských oblastí. Výklad doplňuje téměř 30 stran tabulek informujících o situaci hasičských sborů či o počtu bunkrů a štol. Zde se občas nabízí otázka, zda by méně nebylo více. Jinými slovy, zda by nebylo bývalo lepší prezentovaná data poněkud zredukovat. Na základě nashromážděného materiálu Veselý přesvědčivým způsobem ukazuje, že přístup k otázce protiletecké ochrany byl v tomto významném „krytu říše“ zpočátku vysloveně nedbalý. Mimo jiné zřejmě vycházelo mnoho funkcionářů stejně jako velká část obyvatelstva z toho, že župa je již vzhledem ke své geografické poloze dobře chráněná. Teprve roku 1943 posunul

opatření protiletecké ochrany energicky kupředu nově dosazený říšskoněmecký zastupující župní vedoucí Hermann Neuburg, který během bombových útoků sám ztratil ženu a dítě a byl si tedy dobře vědom důsledků nedostatečné ochrany.

Přibližně 150 stran je věnováno druhé kapitole „Vliv letecké války nad ‚starou říší‘ na Říšskou župu Sudety 1940–1945“. Zde se autor zabývá právě velkým významem župy jako „protileteckého krytu“ pro obyvatelstvo a podniky z oblastí „staré říše“ postižených zvláště silně leteckými útoky spojenců. Detailně zde také popisuje, jak tyto evakuace probíhaly, kolika osob a později i hospodářských podniků se od podzimu 1940 týkaly. Vyzvednout je třeba skutečnost, že Veselý zohledňuje také reakce domácího obyvatelstva na nedobrovolné hosty z jiných částí říše a navíc ukazuje, jak naopak tyto reagovali na svůj nový domov a své i v tomto případě nedobrovolné „hostitele“. Vzájemné vztahy rozhodně nebyly vždy jen pozitivní, což na jedné straně souviselo s rozdílnými mentalitami (velkoměstské obyvatelstvo versus venkované a obyvatelé malých měst, iluzí zbavení Němci ze „staré říše“ versus alespoň z části ještě idealističtí sudetští Němci), na druhé straně samozřejmě s faktem, že evakuace ještě více zatížila bytovou a zásobovací situaci. I tuto kapitolu doplňuje mnoho tabulek, které na přibližně 70 stranách poskytují mimo jiné informace o osobách a podnicích evakuovaných do župy. Do poloviny roku 1944 zde bylo ubytováno až 180.000 osob (při celkovém počtu obyvatelstva župy kolem 3 milionů) a přesunuty stovky podniků.

Jak vypadala samotná letecká válka nad Říšskou župou Sudety, popisuje Veselý ve třetí kapitole „Protiletecká obrana a letecká válka nad Říšskou župou Sudety 1939–1945“. Tato přibližně 200 stran čítající pasáž je věnována tématu, které pro říšskou župu nebylo ve srovnání s jinými částmi říše na první pohled až tak centrální: bombové útoky na města a podniky. Veselý ovšem ukazuje, že počet útoků a objem způsobených škod sice nejsou srovnatelné s poměry panujícími například v průmyslové oblasti Severního Porýní-Vestfálska, že však přesto byly značné. Zemřelo zřejmě více než 5.000 lidí. Cílem útoků se vedle průmyslových center západních a severozápadních Čech staly v první řadě mostecké Sudetenländische Treibstoffwerke. Především v tomto případě se spojencům podařilo citelně narušit produkci.

V „epilogu“ popisuje Veselý reakce obyvatelstva Čech a Moravy na bombové útoky a protileteckou obranu. Obzvláště pozitivní přitom je, že zohledněny nejsou pouze postoje v říšské župě, ale i v Protektorátu Čechy a Morava. Autor ukazuje, jak bombové útoky v průběhu války čím dál tím víc určovaly život lidí v sudetské župě, i když jimi či alespoň sirénami a ochrannými

opatřeními byli přímo postiženi až později. Mnoho protektorátních Čechů bylo zjevně v zásadě srozuměno se spojeneckým bombardováním německého nepřítele. Když ale byly zasaženy cíle i zde, tento postoj se pochopitelně změnil. Ve svém epilogu vychází Veselý především ze situačních zpráv NSDAP a bezpečnostní služby (SD) o náladách obyvatelstva. Ty je sice třeba, jak Veselý v úvodu kapitoly sám oprávněně zdůrazňuje, brát kriticky. Právě v otázce přístupu lidí ke každodenním problémům – k nimž koncem války patřily bombové útoky i v částech Čech a Moravy – jsou ovšem vcelku spolehlivé.

V závěru knihy shrnuje Veselý ještě jednou všechny dosažené výsledky. Fakt, že téměř 900 stran čítající studie je shrnuta na toliko 15 stranách má dva důvody. Zaprvé je každá kapitola opatřena jak prologem uvádějícím do tématu tak i dílčím závěrem a otázky a výsledky týkající se jednotlivých částí jsou tak již shrnuty na jiných místech. Zadruhé ukazují výše uvedené počty stran s přehledovými tabulkami, že značný rozsah práce je zčásti důsledkem velmi detailního popisu všemožných opatření, procesů, událostí a podobně. Celkový závěr tedy mohl být pojat relativně stručně. I když byl počet obětí a rozsah škod ve srovnání s jinými částmi říše poměrně nízký, Veselý přesvědčivě dokázal, že letecká válka měla na Říšskou župu Sudety výrazný dopad – byť spíše nepřímý než přímý. Ať už se jednalo o dočasný pobyt mnoha nedobrovolných „hostů“, celou řadu konfliktů a problémů či o výrazné změny v hospodářské struktuře vyvolané přesunem strategicky důležitých podniků ze „staré říše“ do sudetské župy. V závěru své práce navíc Veselý zařazuje důsledky, které měla letecká válka na říšskou župu, do celkového kontextu letecké války proti Německu.

Studie je postavena na obdivuhodně široké pramenné základně, přičemž autor využil materiálů uložených v archivech České republiky, Spolkové republiky Německo, Rakouska a Spojených států. Zohlednil přitom nejen fondy centrálních úřadů, ale za účelem zmapování „pohledu zdola“ i fondy různých regionálních a místních úřadů stejně jako materiál týkající se zmíněných postojů obyvatelstva. To autorovi umožnilo přesně – někdy ovšem až příliš detailně – sledovat rozhodnutí říšských a župních úřadů a jejich důsledky pro obyvatelstvo. Množství využitých sekundární literatury je naproti tomu výrazně menší. V první řadě se jedná o české a německé, někdy i anglickojazyčné studie. Co se německé literatury týče, která je právě k tomuto tématu velmi rozsáhlá, některé důležité tituly nejsou zohledněny. Je sice možné argumentovat tím, že práce v první řadě vychází z archivních pramenů a že Veselý na řadě míst tak jako tak dokazuje své dobré znalosti

vývoje a problémů spojených s protiletadlovou obranou a leteckou válkou v celé německé říši. Disproporcionalita mezi sekundární literaturou a archivními prameny je však přesto nápadná.

Tato námitka ovšem nemění nic na tom, že předložená práce představuje velký výzkumný počín. Presentace všech aspektů daného tématu je v důsledku obširných archivních rešerší tak detailní, že studie může zároveň sloužit jako příručka. Za zvlášť pozitivní je ale třeba označit skutečnost, že vedle popisu vývoje v oblasti politicko-administrativní a vojenské je vždy věnována velká pozornost také konkrétním důsledkům, zkušenostem a problémům postižených osob. Veselému se tak zdařilo zajímavé propojení politických a vojenských dějin s dějinami sociálními a dějinami každodennosti, přičemž navíc téma bombové války a protiletadlové obrany v říšské župě opakovaně staví do kontextu celkového vývoje v říši v dané oblasti. V neposlední řadě pak práce zaplňuje mezeru ve výzkumu sudetské župy. Každý, kdo se v budoucnu pustí do výzkumu přímých či nepřímých důsledků druhé světové války na Čechy a Moravu, bude muset výsledky této práce zohlednit.

Habilitační práci doporučuji k dalšímu řízení.

Mnichov, 30.8.2012

Priv.-Doz. Dr. Volker Zimmermann
(Collegium Carolinum München / Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf)